

Nieuwsbrief leren

leren en studeren op de basisschool

nummer 2

oktober 2001

Lieven Coppens

Een verklaring voor lees- en spellingproblemen

Op het congres *Dyslexie en dyscalculie* in de maand juni gaf professor Heinz Wimmer van de universiteit van Salzburg (www.sbg.ac.at/psy) een mogelijke verklaring voor lees- en spellingproblemen.

In de *ICD 10* worden de volgende kenmerken gegeven voor de lees- en spellingproblemen:

- /// vaak problemen met de voorafgaande spraak- en taalontwikkeling.
- /// soms ook een normale taalontwikkeling met moeilijkheden om auditieve stimuli te ontwikkelen.
- /// fonetische onjuistheden bij spelling.
- /// deels ook moeilijkheden met fonologische analyse.

Hierin zijn niet opgenomen:

- /// problemen met de vloeiendheid (*fluency*)
- /// problemen met het algemeen en visueel geheugen

De fonologische analyse waarvan sprake is belangrijk want:

- /// het alfabetisch schriftsysteem representeert fonemen van de gesproken taal
- /// de evolutie programmeerde de hersenen om spraak te uiten en waar te nemen. De hersenen maakten de fonemen onbewust
- /// het is onnatuurlijk om gesproken woorden in fonemen te analyseren (fonemisch bewustzijn)

De kritiek hierop is echter dat één en ander te Engels-georiënteerd is. Het fonemisch bewustzijn en het fonologisch lezen zijn immers problematisch als de letter-foneemrelatie duister is. Zo wordt de letter "c" in het Engels uitgesproken als "si". Daarbij is het onderwijs niet gericht op het fonologisch lezen maar werkt het met letternamen, globaalwoorden en de contextgebondenheid. In de Germaanse talen echter komen de grafemen wel overeen met de fonemen zoals deze aangeleerd worden. Het is dan ook belangrijk om nooit met letternamen te werken. Zo moet bijvoorbeeld de letter "d" uitgesproken worden als "du" en niet als "dee". Lezen moet gericht zijn op het aanleren van de correcte fonologische vaardigheden. Op die manier komt het fonemisch bewustzijn vanzelf. Er is dus een verschil tussen regelmatig (Germaanse) en onregelmatige (Angelsaksische) schrijfwijzen.

Vloeiendheid (*fluency*) is zeker één van de belangrijkste problemen bij kinderen met dyslexie (cf. het advies van de *Gezondheidsraad* uit Nederland waar dyslexie omschreven wordt als een automatiseringsprobleem).

Leesvloeiendheidsproblemen zijn geen spellingproblemen. Kinderen die *fluency-disabled* zijn hebben:

- /// een zeer zwakke visuele benoemingsnelheid
- /// een goed fonologisch geheugen.
- /// een goede rijmherkenning

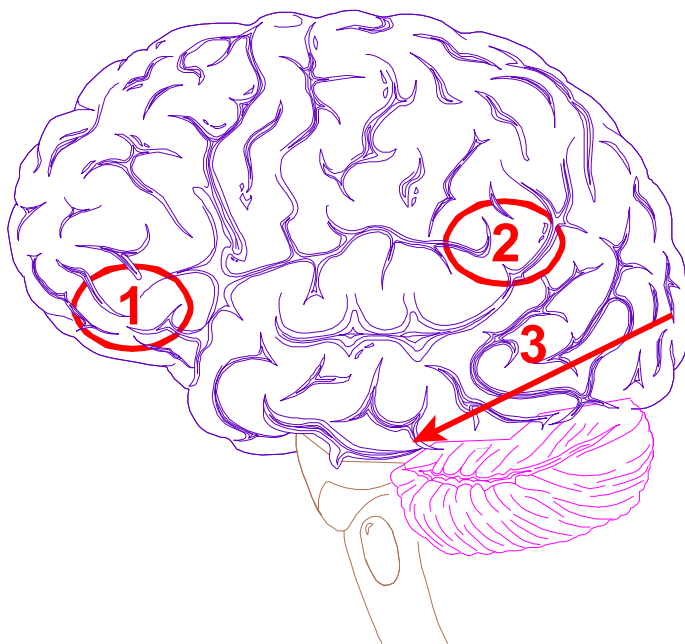
Kinderen met spellingproblemen hebben daarentegen:

- /// een normale visuele benoemingsnelheid
- /// een zwak fonologisch geheugen
- /// een zeer zwakke rijmherkenning

Bij dyslectische kinderen zijn twee hersengebieden minder actief:

- /// temporaal: zorgt voor de spelling
- /// occipitaal: zorgt voor een snelle visueel-verbale toegang (*visual-ventral pathway*)

Het frontale gebied dat instaat voor het fonologisch lezen is daarentegen overactief!

- 1 fonologisch lezen
- 2 spelling
- 3 snelle visueel-verbale toegang

Besluit: de dominante verklaring van het fonologisch tekort heeft weinig verklarende waarde voor het dyslectisch *fluency*-probleem met juiste spelling.

Het *fluency*-probleem zou kunnen verklaard worden door:

- /// een gebrek in de visueel-verbale benoemingsnelheid
- /// mogelijk een slecht functioneren van de *visueel-ventrale baan*¹

Het probleem met het spellen zou kunnen verklaard worden door:

- /// fonologische deficieten
- /// mogelijk een slecht functioneren van de *gyrus angularis*

1 De *visueel-ventrale baan - visual-ventral pathway* - staat voornamelijk in om informatie te verschaffen over de vorm en de identiteit van visuele objecten. Deze baan bestaat uit verschillende visuele hersengebieden die hiërarchisch georganiseerd zijn en verschillende fasen van visuele informatieoverdracht vormen. Naast deze baan bestaat ook nog de *visueel-dorsale baan - visual-dorsal pathway* - die voornamelijk instaat om informatie te verschaffen over de locatie en de beweging van visuele objecten.

Metacognitie en leerproblemen

Op hetzelfde congres *Dyslexie en dyscalculie* sprak Alexander Minnaert van de universiteit van Leiden over het belang van de motivationele en metacognitieve processen die zich afspelen bij het leren.

Metacognitieve kennis verwijst naar de kennis en overtuigingen over factoren die inwerken op het leerproces en het leerproduct. Deze metacognitieve vaardigheden zijn controle- en regulatievaardigheden om het leren te sturen en te bewaken. Het ultieme doel is hier het *zelfregulerend leren*. Minnaert omschrijft dit als volgt:

Zelfregulerend leren is het geheel van processen waarmee leerlingen hun denken, emoties en gedrag aansturen bij het verwerven van kennis en vaardigheden.

Kennis is hierbij niet langer een doel op zich, maar wel een gereedschap. Het belangrijkste hierbij is dat de leerprocessen moeten gestuurd worden, het best door het individu zelf.

De mening dat intelligentie een stabiel persoonskenmerk is, is één van de cruciale misvattingen bij het leren. Deze mening leidt immers tot twee zeer negatieve gevolgen: enerzijds verliest de leerling het geloof in zichzelf en anderzijds verliest de leerkracht het geloof in de leerling.

Elke taak die een mens krijgt is in principe een stressor:

- /// inschatten van de taak (*primaire evaluatie*)
- /// context evaluatie (*secundaire evaluatie*)
- /// actiebereidheid
- /// fysiologische reactie

Overtuigingen beïnvloeden de menselijke waarneming, de interpretatie en het gedrag. Daarom zijn ze een belangrijke bron van motivatie maar tevens ook van demotivatie.

Kinderen met leerproblemen

- /// hebben frequenter problemen om met stressoren om te gaan
- /// maken minder frequent gebruik van metacognitieve vaardigheden
- /// hebben minder snel inzicht in problemen waarbij hulp nodig is
- /// zoeken minder snel ondersteuning op
- /// hebben negatieve overtuigingen en emoties
- /// hebben meer vermijdingsgedrag

maar

- /// stressoren werken op iedereen in (met of zonder leerproblemen)
- /// metacognitie en het flexibel gebruik van verwerkingsstrategieën kunnen compenserend werken

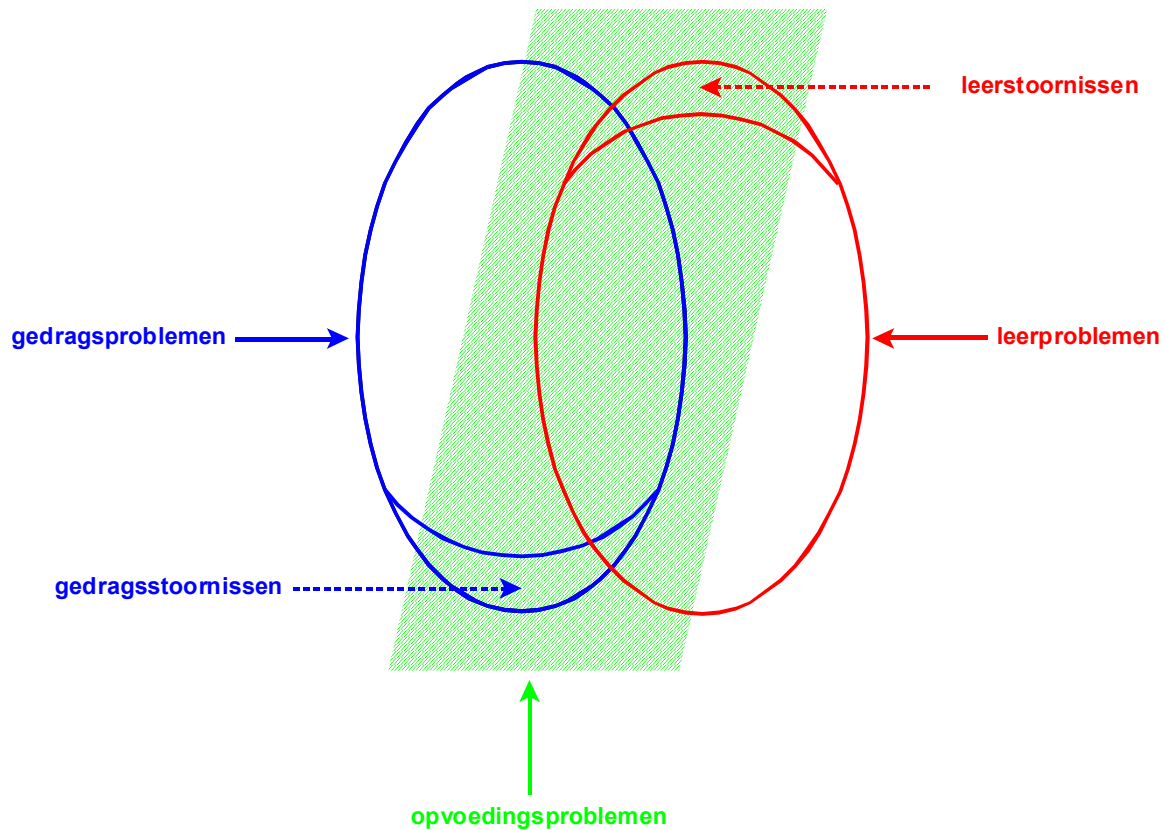
Alexander Minnaert gaf tot slot nog de volgende aanbevelingen:

- /// schenk aandacht aan motivatie, emotie, metacognitieve kenmerken en vaardigheden
- /// werk aan de overtuigingen van de leerling
- /// beloon geleverde inspanningen
- /// kijk binnen het individu
- /// kijk procesgericht

Leerproblemen als opvoedingsproblemen

Op 24 februari 2000 gaf Inge Dewitte van de Katholieke Universiteit Leuven een interessante uiteenzetting over de impact van leerproblemen op het gezin. Een poging tot verslag.

Uitgangspunt van deze uiteenzetting was het volgende schema:

Enkel in een aantal gevallen loopt de opvoeding van kinderen met gedrags- of leerproblemen vanzelf. Al de rest situeert zich in de zone van de opvoedingsproblemen. De bedoeling van de geboden hulp is deze gedrags- of leerproblemen uit deze zone te krijgen.

De definitie van opvoedingsproblemen wordt nu:

Opvoedingsproblemen zijn probleem in de interactie kind/jongere en zijn opvoeders:
er is geen vanzelfsprekendheid en perspectief meer.

Het gaat hier zeker niet alleen over *last hebben met* maar ook over *zich zorgen maken over*...

Het gevolg van deze definitie is dat

- /// leerproblemen niet louter cognitief zijn
- /// leerproblemen niet louter kindproblemen zijn
- /// de behandeling niet uitsluitend kindgericht zal zijn
- /// de contacten met de ouders niet uitsluitend meer gaan rond de kindgerichte factoren

Opvoedingsproblemen kunnen ontstaan uit de interactie tussen het kind en zijn gedrag, het handelen van de opvoeders en de context waarbinnen het kind zich bevindt.

Het handelen van de opvoeder wordt bepaald door:

- /// zijn persoon en zijn persoonlijke geschiedenis
- /// zijn beeld dat hij heeft van het kind (positief of negatief)
- /// zijn inzicht in de verdere ontwikkeling (wat mag hij nog verwachten)
- /// zijn pedagogische inzichten en vaardigheden

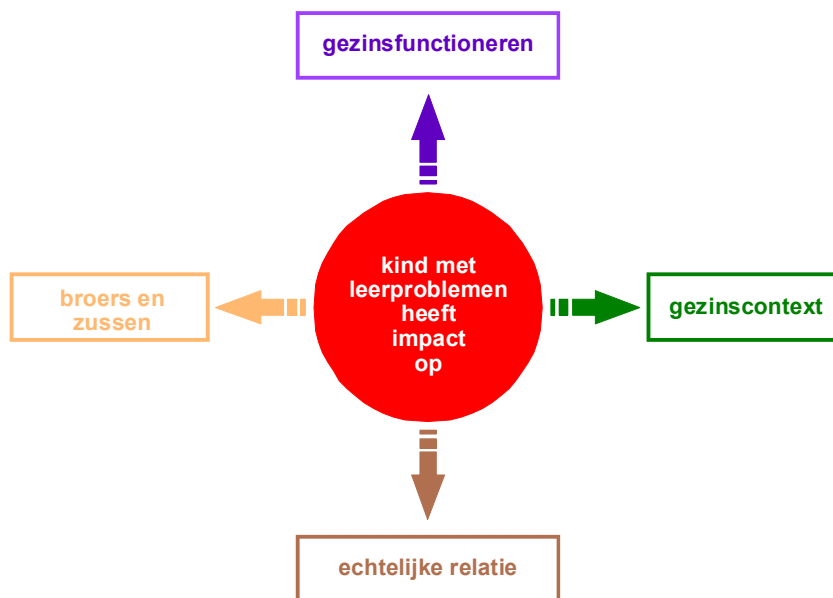
De consequenties hiervan zijn dat

- /// alle ontwikkelingsaspecten van het kind aan bod komen
- /// men moet nagaan wat de impact van het kind is op de relatie in het gezin en op school
- /// men moet nagaan wat de impact is van de pedagogische relatie in het gezin en op school op het kind zelf

Wanneer met onvoldoende aandacht besteedt aan de leerproblemen als gedragsproblemen, dan loopt men het gevaar dat:

- /// de behandeling geremd zal worden door het gezinsfunctioneren
- /// de gedragsproblemen verder zullen uitbreiden
- /// andere kinderen uit het gezin ook problemen zullen krijgen
- /// er een invloed is op de echtelijke relatie
- /// het gezinsklimaat negatiever wordt

Een kind met leerproblemen heeft een grote impact op wat er rondom hem gebeurt. We illustreren dit met onderstaand schema:

- /// impact op het gezinsfunctioneren:
 - de gezinsstructuur verandert of wordt versterkt:
 - ⤵ een kluwengezin wordt nog hechter
 - ⤵ een los-zandgezin wordt nog losser
 - de gezinshiërarchie wordt doorbroken
 - weinig of geen aandacht voor nieuwe gezinsfasen
 - de gezinsnormen verschuiven of versterken

- /// impact op de gezinscontext:
 - het sociaal leven verschrompelt
- /// impact op de echtelijke relatie:
 - de verschillen tussen de ouders komen naar boven
 - ⌋ ontkenning of verklaringsmodel
 - ⌋ hulpzoekgedrag
 - ⌋ beleving en verwerking
 - ⌋ visie op de aanpak
 - het ouderlijk front wordt doorbroken
 - de rolverdeling kan scherper ter discussie worden gesteld
 - de partners hebben minder tijd voor elkaar, het kind gaat voor
- /// impact op broers en zussen
 - de kinderen voelen de impact op de ouders
 - schuldgevoelens en schaamte
 - krijgen minder aandacht
 - de relatietekenen worden versterkt
 - gedragsproblemen

Al deze zaken hebben op hun beurt ook een invloed op het kind met leerproblemen. Wil men op dit alles een goed antwoord formuleren, dan zal men op alle domeinen naar een oplossing moeten zoeken. De gezinsstress die samengaat met de aanwezigheid van een kind met leerproblemen in het gezin kan door de volgende maatregelen voorkomen worden:

- /// maak concrete afspraken over de tijd die besteed wordt aan het kind met leerproblemen:
 - hulp bij huistaken: wie, wanneer, waarbij, hoe, hoe lang
 - check en evalueer wat er gebeurt
 - let op weerstanden en communicatie
- /// zit regelmatig rond de tafel met alle hulpverleners
- /// leer ouders de symptomen van gezinsstress onderscheiden
- /// betrek beide ouders bij de hulpverlening
- /// ga de impact na op het gezin van huiswerk en therapie sessies
- /// herstel of behoud het ouderlijk front
- /// optimaliseer de communicatie in het gezin en met de leerkracht
- /// zoek evenwicht tussen verzorgen, werken, ontspannen, spreken en leren
- /// zoek evenwicht tussen het cognitieve, affectieve en conatieve ontwikkelingsgebied
- /// bevorder een positief pedagogisch klimaat
- /// bevorder zelfobservatie en zelfcontrole
- /// beklemtoon het belang van tijdige hulp
- /// verstrek voldoende en juiste informatie

Interessante web-link

Zeer belangrijke informatie over inclusief onderwijs in Europa

www.uva.es/inclusion/index.htm

☐☐☐